

Ірина БЕЛОВА

к.е.н., доцент

Західноукраїнський національний університет

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО БІЗНЕСУ

Соціальне забезпечення економіки та її невід'ємного складника – підприємництва (бізнесу) – нерозривно пов'язане із соціальною відповідальністю. Оскільки це явище в Україні не досить поширене, ключову роль відіграє традиційна юридична відповідальність, у тому числі господарсько-правова і цивільно-правова. Разом із тим застосування такої відповідальності в умовах цифрової економіки [4] стає проблематичним щодо «цифровізованих» явищ, зокрема у відносинах за участю віртуальних підприємств та/або з використанням бізнес-сайтів (Інтернет-магазинів, торговельних Інтернет-платформ тощо).

Окрім закріплення в Конституції України згаданих положень про забезпечення державою соціального спрямування економіки, таке спрямування передбачає наявність відповідних положень в інших актах законодавства, проте з цієї точки зору правове регулювання відносин у сфері цифрової економіки, з огляду на їх новизну, стрімкий розвиток та необхідність урахування світового досвіду, важко визнати адекватним реальному стану таких відносин та, відповідно, ефективним. Це стосується, зокрема, правового становища та відповідальності віртуальних підприємств, порядку використання бізнес-сайтів, закріплення на законодавчому рівні поняття цифрових прав, інформаційного забезпечення громадян-споживачів та інших учасників відносин цифрової економіки щодо порядку їх (згаданих прав) використання, системи уповноважених/контролюючих органів з чітким розмежуванням функцій між ними, можливості врегулювання конфліктів/спорів у режимі онлайн.

Глобальну комп'ютерну мережу Інтернет вважають «четвертим каналом», що пов'язує людей між собою (після особистого спілкування, телефону та пошти). Цей зв'язок давно перестав бути лише невичерпним джерелом інформації, а є доступним засобом комунікації. Інтернет із глобальної поштової та інформаційно-пошукової системи перетворився на інструмент ведення сучасного бізнесу, заснованого на принципах мережевої економіки. Сьогодні ця мережа здатна задовольняти усі потреби бізнесу, враховуючи ті, що пов'язані з реалізацією товарів та їх придбанням. Зокрема, людина може здійснити необхідні розрахункові операції побутового і комерційного призначення та придбати чимало товарів. Використання в комерційній діяльності та повсякденному житті найновіших комунікацій та технологій сприяло виникненню таких нових економічних понять, як «електронна комерція», «електронна торгівля». При цьому кожний із наведених термінів розглядають сьогодні з різних позицій, зокрема, і правових.

Електронний бізнес може мати значний вплив на економіку, політику, соціологію, екологію окремо взятої країни лише за високого рівня його розповсюдження. У рамках електронного бізнесу постійно відбувається взаємодія між чотирма постійними його суб'єктами: 1. Клієнти — це споживачі товарів або послуг, які вони можуть придбати; 2. Бізнес-організації — це будь-яке підприємство, яке здійснює повністю або частково свою діяльність за допомогою інформаційних мереж, тобто займається електронною комерцією; 3. Фінансові установи — це організації, які надають послуги, пов'язані з пересування фінансових потоків, насамперед — це банки; 4. Держава — визначає правила ведення електронного бізнесу та здійснює загальне його регулювання [9].

На сьогодні виділяють низку моделей електронного бізнесу, класифікуючи їх за сторонами-учасниками електронної угоди або електронного бізнес-процесу. Найпоширенішими на світовому ринку є такі моделі (сектори) електронного бізнесу: сектор торгівлі юридичних осіб (Business to Business, B2B); сектор торгівлі юридичних і фізичних осіб (Business to Consumer, B2C); сектор торгівлі фізичних осіб, наприклад, віртуальні аукціони (Consumer to Consumer, C2C); сектор торгівлі юридичних осіб і урядових організацій (Business to Government, B2G); сектор торгівлі фізичних осіб і урядових організацій (Consumer to Government, C2G); сектор торгівлі урядових організацій (Government to Government, G2G).

Використання у сфері економіки інформаційно-комунікаційних (насамперед цифрових) технологій зумовило появу нових суб'єктів та нових ресурсів, визначити правовий статус та правовий режим яких український законодавець не встигає. Так, досі не врегульовано відносини за участю віртуальних

підприємств, що дозволяє їм (як і їх учасникам) у мережі Інтернет діяти фактично анонімно, адже вони зазвичай не набувають відповідного статусу, як це обов'язково для суб'єктів підприємництва в умовах аналогової економіки. У сфері цифрової економіки, крім традиційних учасників господарських відносин (суб'єктів господарювання зі статусом індивідуального підприємця або юридичної особи, споживачів-громадян та суб'єктів організаційно-господарських повноважень, створених як юридичні особи, споживачів-громадян), поширені так звані віртуальні підприємства [5] як група фізичних та/або юридичних осіб, яка нерідко використовує один електронний ресурс – електронний магазин чи електронну торговельну платформу, але без оформлення організаційної єдності такої групи як юридичної особи. У разі використання згаданих ресурсів учасниками такого підприємства зазвичай непросто встановити відповідальну особу за дотримання вимог законодавства (в тому числі законів «Про електронну комерцію» [6] та «Про захист прав споживачів» [8]), зокрема, щодо необхідності розміщення відповідної інформації (про продавця та характеристики товару, умови його повернення тощо). Саме прогалини в законодавстві щодо особливостей правового становища та відповідальності віртуальних підприємств дозволяють їм уникати необхідної для функціонування у сфері економіки легалізації (попри її наявність у частини учасників віртуального підприємства) і, відповідно, нести відповідальність за недотримання вимог законодавства в тому числі щодо розкриття інформації, передбаченої законами «Про електронну комерцію» [6] та «Про захист прав споживачів» [8].

Серед об'єктів цифрової економіки, що не мають речової форми, важливу роль відіграють комерційні веб-сайти – Інтернет-магазини, Інтернет-платформи тощо. Проте в законодавстві відсутні ключові положення, пов'язані з відповідальністю учасників відносин ЦЕ щодо використання електронних бізнес-ресурсів на зразок згаданих сайтів. Так, законодавець: не визначає більш-менш ґрунтовно правовий режим Інтернет-магазинів як сайтів, користуючись іншим поняттям – Інтернет-магазин як засіб для пред'явлення або реалізації товару, роботи чи послуги шляхом вчинення електронного правочину [6, с. 3]; не закріплює універсального (щодо всіх видів послуг у сфері ЦЕ) поняття «власник сайту» та «фактичний користувач сайту» (наявне в підзаконному акті поняття власника сайту як його корис-тувача [1] навряд чи прийнятне щодо електронної комерції, оскільки стосується сфери надання електронних довірчих послуг: відповідно до затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2018 р. № 992 Вимог у сфері електронних довірчих послуг [1] власник веб-сайту в зазначеній сфері визначається як користувач кваліфікованої електронної довірчої послуги з формування, перевірки та підтвердження чинності кваліфікованого сертифіката автентифікації веб-сайту; разом із тим у сфері електронної комерції один сайт може використовуватися кількома чи навіть багатьма особами (в тому числі учасниками одного чи кількох віртуальних підприємств). Водночас відповідний Закон, що регулює сферу електронної комерції, власника та користувача сайту (в тому числі Інтернет-магазину) навіть не згадує, визначаючи суб'єктами електронної комерції продавця (виконавця, постачальника) товарів, робіт, послуг [6, с. 7], покупця (замовника, споживача) товарів, робіт, послуг [6, с. 8], постачальника послуг проміжного характеру [6, с. 9], а також не враховує при цьому важливі обставини, а саме, що: а) використовуючи такий сайт, як Інтернет-магазин, нерідко важко визначити фактичного продавця, оскільки інформація подається із сайту, що перебуває у користуванні різних продавців, і нерідко без зазначення, які товари кожен з них пропонує до продажу та продає; б) в укладеному зі споживачем електронному договорі (е-договорі) також така інформація нерідко відсутня, а зрештою непросто визначити, яка особа має нести відповідальність за не розкриття передбаченої законом інформації та порушення інших прав споживачів. Крім того, досить часто в Інтернеті пропонується продаж товарів за зниженими цінами «у зв'язку з ліквідацією складу». У цьому випадку взагалі не повідомляють реквізити продавця, про укладений згідно із Законом «Про електронну комерцію» електронний договір важко говорити, а коли замовлений товар отримано, з'ясовується, що він надійшов від якоїсь приватної особи (в кращому випадку – приватного підприємця), відомості про якого не зазначалися в інформації про продаж такого товару.

Отже, важко встановити відповідальну за порушення вимог законодавства особу, відомості про яку зазвичай не повідомляються в рекламі товарів.

І хоча новостворене Міністерство цифрової трансформації [3; 7] має на меті забезпечити опанування населенням України цифрових навичок [2], проте навряд чи є можливим тотальне охоплення всього населення щодо цього з огляду на низку чинників (вік, стан здоров'я, наявність

відповідних засобів, здатність до засвоєння нової інформації тощо). Крім того, таке навчання навряд чи враховуватиме особливості застосування цифрових технологій в численних сферах це, не говорячи про зміни і в самих технологіях, і в процедурах їх використання у процесі надання різних видів електронних послуг.

Зсув грошового потоку в сферу електронного бізнесу підтверджує той факт, що Інтернет-технології з кожним роком все більше впливають на глобальні світові економічні процеси. Суспільство переходить на якісно новий етап розвитку, де визначальну роль відіграє інформація.

Список використаних джерел

1. Вимоги у сфері електронних довірчих послуг : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2018 р. № 992. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992-2018-%D0%BF>
2. В Україні створять платформу з цифрових навичок. URL : <https://osvita.ua/vnz/65965/>
3. Деякі питання оптимізації системи цен-тральних органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2019 р. № 829. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/829-2019-%D0%BF>
4. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>
5. Поняття віртуального підприємства. URL : <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/economika-pidpr/2558-ponyattya-virtualnogo-pidpriemstva.html>.
6. Про електронну комерцію : Закон України від 3 вересня 2015 р. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 45. Ст. 410.12. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 р. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 30. С. 379.
7. Положення про Міністерство цифрової трансформації України : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856 URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP190856.html.
8. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 р. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 30. С. 379.
9. Царьов Р. Ю. Електронна комерція. Навчальний посібник з підготовки бакалаврів за напрямом «Телекомунікації». Одеса : ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2011. 112 с.